

دافغانستان او پښتو تاريخ ته لنډه كتنه: د پښتو شاعرانو، نوميالي څيري، دهغوي ژوند، لاسته راوړنو، او كارنا مو په اړه لنډ معلومات

بسم الله الرحمن الرحيم

دافغانستان او پښتو تاريخ ته لنډه كتنه

Ketabton.com

لیکوال او راټولونکي : محمد الیاس حمیم

دهيواد ستر او نوميالي شخصيت احمد شاه بابا
فرهنگي، ټولنيز ژوند، او لاسته راوړني

احمد خان د زمان خان زوی او د دولت خان سدوزایي لمسی په (۱۷۲۲) زکال چې د (۱۱۰۱) هجري لمريز سره برابر دی په هرات کې زيږيدلی دی. په پنځه ويشت کلنۍ کې دشيرسرخ زيارت په جرگه کې واک ته ورسيد. دغمو وړی دکابلی صابر شاه له خوا چې يو دينداره شخص و دنوموړی په پټکی کې دشاهی سنبول په عنوان وټومبل شو. په دی توگه احمد شاه بابا واک ته ورسيد. نوموړي له ټاکل کيدو څخه وروسته لاندي ټکي دموخو په توگه په پام درلودل:

- 1) دمرکزي قدرت بيا جوړول او يو والی.
- 2) دافغانستان دطبيعی پولو امن، چې له اموسيند څخه يې دسند او هند تر سينده پوری اوردوالی درلود. احمد شاه بابا په ځينو کارونو لاس پوری کړ. هيواد ته يې له سياسی او اقتصادي اړخه يووالی وروبانه. دقبایلو ترمنځ اختلافونه يې له منځه يوړل. خلک يې وهڅول چې دهيواد په گټو او تاوانونو کې سره شريک شي.
- چارواکوته دمشهوری ورکولو لپاره يې دمشرانو دتلياټی جرگي بنسټ کينود. ددې پروگرامونودپلی کولو اوموخوته درسيدلو په موخه يې، دمذهبي ډلو ملاتړ په پام کې ونيوه. دخپل ټولنيزدريځ دټينگښت لپاره يې دخيښی داریکو په ټينگښت لاس پوري کړ.
- احمدشاه بابا دبنه استعداد په درلودلو سره په ټولو برخو کې زياروايست او ددولت دچارودپرمخ بيولو په لاره کې ډيری ستونزی وگاللي.

داحمد شاه بابا کارنامي

احمدشاه بابا دمعاصر افغانستان دبنسټ ايښودونکی په توگه ددې خاوری په جوړښت او دقومونو ترمنځ ديووالي په رامنځته کولو کې بريالي شو. له همدی امله دخانگري ځای درلودونه برخمن و.

نوموړی هغه پاچا وه چې تاج يې پرسر نه ايښوده، تشریفات يې نه خوښيدل پټکی يې تاره او دځمکي پر مخ کښيناسته. هغه له خلکو سره نيغه اړيکه درلوده. دسوله بيزه شخصیت په توگه يې دخلکو په شخړو کې پریکړې کولی. په ورين تندي يې کړکيچونه يې په سوله بيزډول حلول. احمدشاه بابا په سياست کې دنرمښت پلوی و او تل به يې دوستی له لاری چلند کاوه سره له دی چې دخاوري دپراخوالی هوډ يې درلود، له وينو تويولو نه يې ډډه کوله. دده دښو او نيکو اخلاقو له امله ورته بابا لقب ورکړل شوی دی.

د احمد شاه بابا پوځي سوقيات

احمد شاه بابا کله چې واک ته ورسيد، له هغه څخه وړاندې افغانستان د پردیو قواو په وسیله تجزیه او نیول شوی و. ځکه نو احمدشاه بابا د پخوانیو له لاسه تللو سیمو د لاسته راوړلو او د طبیعي سرحدونو د ټاکلو لپاره یولړ سفرونه او پوځي سوقيات پیل کړل چې هر یو یې جلا جلا ارزښت لری چې دهغو له جملې څخه اووم سفر د پانیپت جگړه ذکر کوو.

اووم سفر د پانیپت جگړه (1760_1761) زیږدیز

په ختیځ کی احمدشاه بابا دا سفر د دیراهمیت وردی، ځکه په (1758) م کال کی په هند کی مهمی پینې رامنځ ته شوی. لومړی د پنجاب سیکانو پاڅون وکړ، ورپسې مرهتیانو دهند مرکزی اوشمالی برخو ته داخل شول او دریم ته چې اسلامی حکمت چې مسلمانانو جوړ کړی و، له منځه لاړ. په هغه وخت کی چې احمدشاه بابا د نصیرخان بلوچ په ټکولو مصروف و، د مرهتیانو مشر (سنډیا) مرکزی هند ته ورسید. راجپوتانو او جتانو سره یې اتحاد وکړ او سنډیا د پنجاب لوری ته حرکت وکړ. ادینه بیگ هم ورسره یوځای شو او پنجاب یې ونیو. شهزاده تیمور او سردار جهان خان پینور ته شاتگ وکړ.

کله چې احمدشاه بابا له بلوچستان څخه د اډمن شو د دیرش زره پوځیانو سره د بولان د درې له لاری سند ته ورسید اوله شهزاد تیمور او جهان خان سره یو ځای شو، د پنجاب لوری ته یې حرکت وکړ سنډیا او غازی الدین چې څنگه د احمدشاه بابا له حرکت څخه خبر شول، له نجیب الدوله سره یې سوله وکړه او د ډهلی لوری ته روان شول، په ډهلی کی یې دویم عالمگیر وواژه او کړوسی یې پاچا کړ، په دغه وخت کی احمدشاه بابا له دری قواو سره مخامخ شو، لومړنی د سنډیا قوا، د ډهلی له لاری په اوردو کی، دویمی قوی په (هولگر) پوری اړه درلوده چمنه په کین لوری کی ځای پرځای وه او دریمه قوه د (جنگورا) او غازی الدین وه.

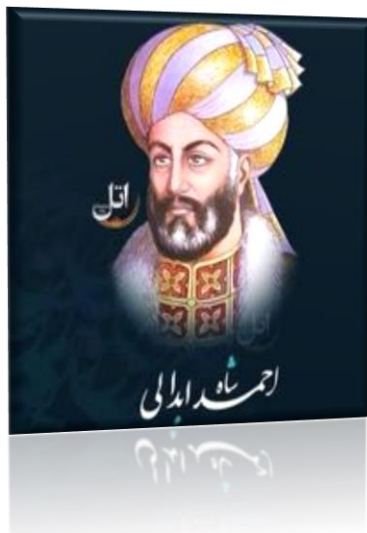
څنگه چې جگړه پیل شوه، درې گونه قوا وی د احمدشاهي دځواک پر وړاندی ماتی وخوره، کله چې غازی الدین او جنگورا د سنډیا له ماتی خبر شول، ډهلی یې پرینود او وتښتېدل. د مرهتیانو مشر (بالا باجي) د مرهټه وټولو مشرانو ته خبر ورکړ، چې نوی لښکر ترتیب کړی او راجپوتانو به مرهټه و سره اتحاد وکړ چې شمیر یې دوولکو ته رسیده په داسی حال کی چې د احمدشاه بابا د پوځیانو شمیر شپيته زره و، د پانی پت په ډگر کی ډیره لویه جگړه ونښته افغانان فاتح او مخالفو ماتی وخوره، احمدشاه بابا ډهلی ته داخل شو. د ډهلی تخت یې

شهزاده علی گوهر، سیاسی او اداری چاری یې شجاع الدوله او پوځی چاری یې نجیب الدوله ته وسپارلې او پخپله کندهار ته راستون شو.

د احمد شاه بابا فرهنگي او ټولنيزې کړنې

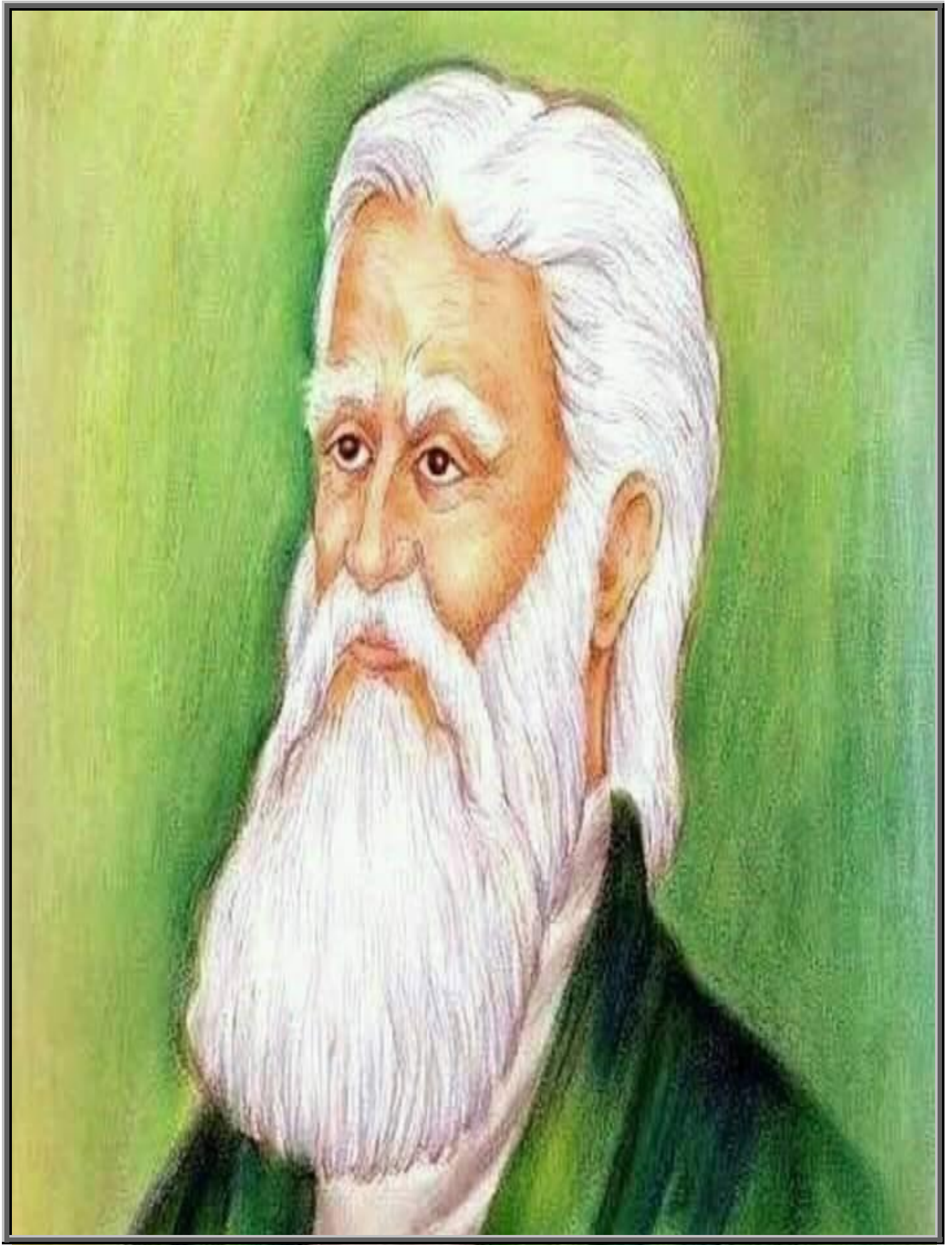
د دغي عاليقدر پښتون امپراطور په وخت کې ادب او فرهنگ ته هم کار شوی ؤ، په خپله احمد شاه بابا په معنوي لحاظ هم يوه وتلې څېره وه او دده د اشعارو ديوان دده پر معنوي څېره ستر شاهد دی، د تصوف او عرفان سره علاقمند ؤ، خو په شعر کې يې حماسې هم ځای لره، د تاريخي افتخاراتو د ساتنې له پاره يې په (1754م) کال يې په کندهار کې د بيت الاشراف په نوم لومړنی موزيم جوړ کړو، همدارنگه د تاريخ له ثبت سره يې هم علاقه لرله، نو ځکه يې په درباري تشکيلاتو کې د دولتي مؤرخ له پاره يو مقام منځ ته راوړو او په (1757م) کال کې يې د دربار منشي محمود الحسيني په دغه دنده وټاکه او حسيني هم هغه مشهور تاريخ چې تاريخ احمد شاهي په نوم سره يادېږي، په دوه ټوکه کې وليکه او نور ډېر تاليفات دده په دوره کې رامنځ ته شو.

د احمد شاه بابا مړينه

دا چې احمد شاه بابا د هند له سفر څخه راوگرځېد، ډېرو جنگونو او سفرونو ستړی کړی ؤ نو په لاره کې ناروغ شو، کله چې کندهار ته ورسېد، د ناروغۍ له امله ضعیف شوی ؤ او په (1773م) کال کې يې د درملنې په خاطر مشهد ته سفر وکړو، خو کله چې افغانستان ته راستون شو، نو ډېر ضعیف شوی ؤ، په دې وخت کې يې يوه جرگه د رئيسانو او د دولت له مامورينو څخه جوړه کړه چې په نوموړې جرگه کې يې شهزاده تیمور خپل وليعهد وټاکه د جرگې غړو هم د احمد شاه بابا د نظر سره موافقت وښوده، بالاخره د احمد شاه بابا ناروغي سخته شوه او د طوبې د غره په لور ولاړ چې بالاخره هملته احمد شاه بابا د جمعي په شپه د رجب د مياشتې په شلمه د (51) کلنۍ په عمر سترگې له نړۍ پټې کړې او ډېر ژر دهغه د مرگ خبر په ټول افغانستان کې خپور شو، د هغه جسد مبارک يې د طوبې له غره څخه راوړو، د خرقې مبارکې تر څنګ يې خاورو ته وسپارلو، چې دده د مزار د گنبدې ډبرليک دادی.

روح يې بناد او جنت الفردوس يې ځای شه

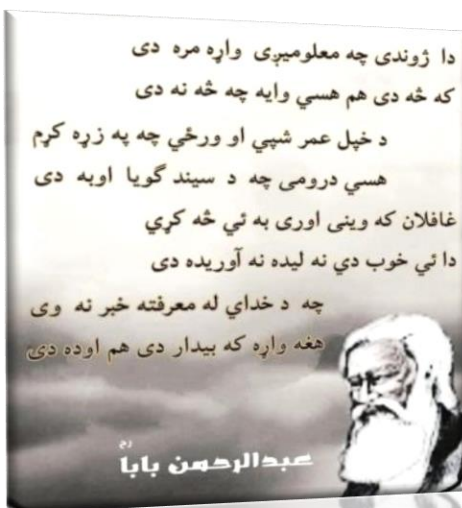

ستر او نومیالی شخصیت عبدالرحمان بابا

رحمان بابا د پېښور په هزار خانۍ کې د بهادر خان په یوه علم پروره کورنۍ کې نړۍ ته سترگې غړولي دي. رحمان بابا د ژوند او د زیریدو د نیتي په هکله پوهان او محققین به یوه نظر نه دی خو مختلفو افکارو سره یعنی د پتی خزاني څخه ددی صوفي شاعر د ژوند زمان زیریدو نیته د (1042) ه کال بنودلی دی خو ددی نظر سره قلندر مومند هم نظر نه دی او د هغه ژوند (1018) کال بنودلی دی.

په هر حال د رحمان بابا د ژوند زمانه د خوشحال ، ارزاني ، دولت لوانی ، میرزاخان انصاری سره بنودل شوي دي

او دهغوی هم عصره گڼل شوی دی ځکه ده پخپله په یو بیت کې ددغه شاعرانو ذکر کړی ده لکه چې وایي:

دا ژوندی چه معلومیږی واره مړه دی
 که څه دی هم هسي وایه چه څه نه دی
 د خپل عمر شپي او ورځي چه په زړه کرم
 هسي درومی چه د سیند گویا اوبه دی
 غافلان که وینی اوری به نی څه کړي
 دا نی خوب دي نه لیده نه آوریده دی
 چه د خدای له معرفته خبر نه وی
 هغه واره که بیدار دی هم اوده دی

عبدالرحمن بابا

دمیرزا د ارزانی دعوه به پری کا
 قدر دان دشاعرانو رحمان راغی
 یا په بل بیت کې وایي:

خوشحالان او دولتان می غلامان دي
 زه رحمان په پښتو ژبه عالمگیر یم

خو د قلندر صاحب د نظر سره پوهان یو څه اختلاف څرگندوي او داسې وایي چې که رحمان بابا په (1018) کې زیریدلی وی نو بیا یې ولي د

دغو شاعرانو نه علاوه د مصری خان گگیانی ، معذ والله خان ، کامکار ختک او ځینی نورو شاعرانو ذکر ندی کړي بل داچی اشرف خان هجري وایي چې رحمان بابا (1100) نه تر (1104) کلونو پوري یو پوخ اوسنجیده شاعر وه لکه چې وایي :

درحمان په ویل ځای د لقب نشته
 چې یې ما شعر منظور کړ معتبر دی

درحمان بابا ژوند په اړوند خو د قلندر صاحب نظر دپوهانو لخوا زیات د تایید وړ ونه گرځید لو او په اثبات باندې رسیدلي چې د قلندر نه مخکې زیریدلي دی رحمان بابا دشخصیت په

باب ویلي شو چې دی یو فقیر طبع ملنگ او صوفي شاعر وو دارايي يې نه درلوده بلکه یو غریب او درویش صفته انسان تیر شوی دی لکه چې پخپله وايي:

و

څوک راکاندي قسم په کردگار
که درهم لرم په کورکي يا دینار
زه درهم او دینار نه لرم په کور کي
ولي ټول خلک مي بولي دنیار دار

او يا لکه چې وايي :
که زردار دزردارانو اشنایان وي
د رحمان داشنایانو تکیه خدای دی

خو دی له پوی خوا غریب وو خو له
بلي خوا هم یو خودداره انسان وه
وايي: هم په دا

چې نه له خایه چیرته خوځم
نه د هیڅ دیوه مخلوق یم منت بار

رحمان بابا په خپل عمر کي خورا ښه اشعار ویلي دي او پښتو ادبیات پری غني کړي دي خو دده داشعارو ځینی مور ته فقط یو دیوان را پاتي دی اودنورو اشعارو په باب يې احوال نه دی ورکړل شوي لکه څنگه چې دده دزیږیدو په باب اختلاف موجود وو همدا رنگه يې دمړینی په هکله يې هم نارستي لیکني شوي دي.

دپتی خزاني مولف محمد هوتگ ابن داود د رحمان بابا دوفات کال (1118) ښودلي دی خوداسي ويل کيږي چې دا لیکنه به دقیقه نه وی رحمان بابا په خپلو اشعارو کي د شاه عالم یادونه کړی ده چې دا سړی (1119-1124) ژوندي وو لکه چې وايي:

اوس نوبت د شاه علم دی

دورتیر شو

خدازده څه بار ی شي پښبه

عا شور راشی که اختر

د عبدالرحمان بابا ددیوان په یوه سریزه کی لاکل شوی دی، چې عبدالرحمان بابا دپښتو دسجری نسبت له مخی (سړین) په سړین کی (غوریاخیل) او په غوریاخیلو کی (مومند) په مومندو کی (داودزی) په دویزو کی ابراهیم خیل دی.

که څه هم رحمان بابا په قوم مومند دی خو دی ځان کوم قوم ته نه منسوبه وی او ځان دخدای (ج) دپاکې مینې ریښتینې عاشق بولی اودخدای(ج) په مینه کی ډوب دی. او دتعصب اوځان ستاینې څخه کرکه لري اودورورولی، انسانی مناسباتو دنیوی او اوخروی نیکمرغیو لاری چاری خلکو ته ورپه گوته کوي لکه چي وايي:

زه عاشق یم سرو کار می دی له عشقه
او یا وایي:

دادنیا خدای له عشقه پیدا کړی
او یا وایي:

په هر دم کی نوي نوي تماشې کړم
زه رحمان دخدای وکړه وته حیران یم
او یا وایي:

هیڅ تغیر او تبدیل نه لري رحمانه
تل تر تله پر قرار دی رب زما
او یا وایي:

که محنت که مشقت دی خو ددین دی
په کار نه دی بل محنت په دا دنیا
بی له خدایه هرچی دی همه فانی دی
که لذت دی که زینت په دی دنیا
او یا وایي:

چی په ورځ دشیخی لافی کړی رحمانه!
په شپه می له میفروشه غواری ولی؟
او یا وایي:

بد په بدو پښیماني کاندې رحمانه!
ته په خپلو بدو نه شوي پښیمانه
او یا وایي:

دوست دشمن دسړی واره خپل عمل دی
هم په دا مقدار یې اجر موی په موی شی
او یا وایي:

داوبو اصل له خاورو پیدا کړی
خاکساران دخاکسارانو ابروی شی
او یا وایي:

دوباره دي راتله نشته په دنیا
نن دی وخت دی که دروغ کړی که رښتیا
او یا وایي:

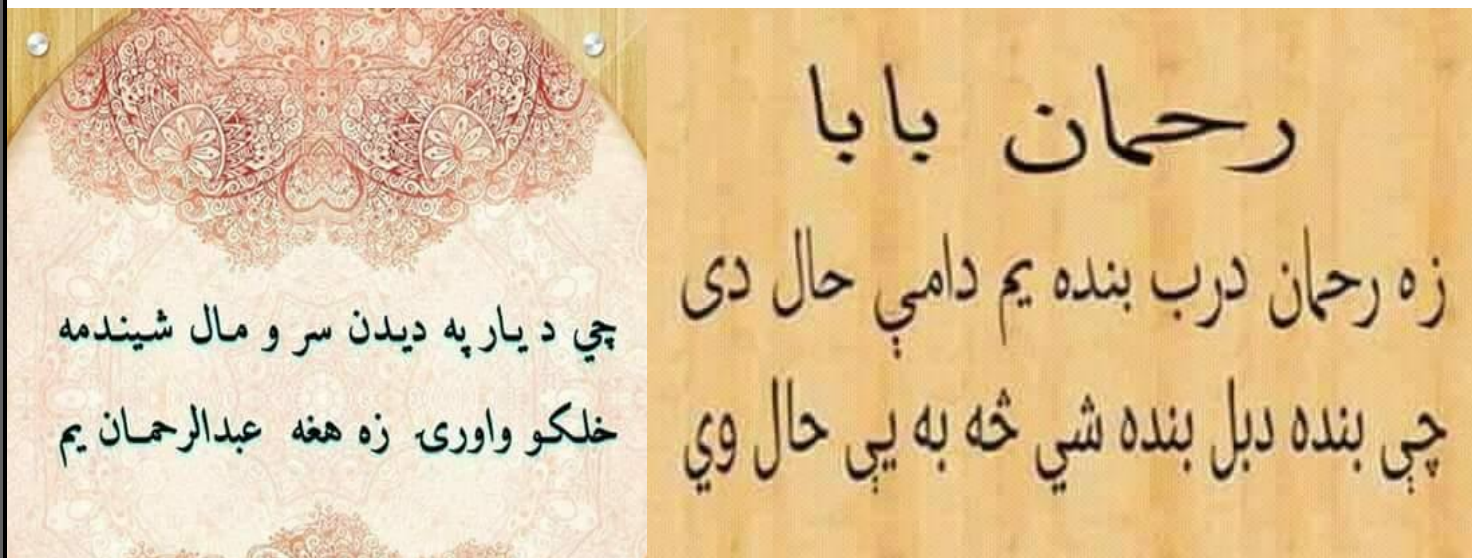
بي وفا ده په بقا

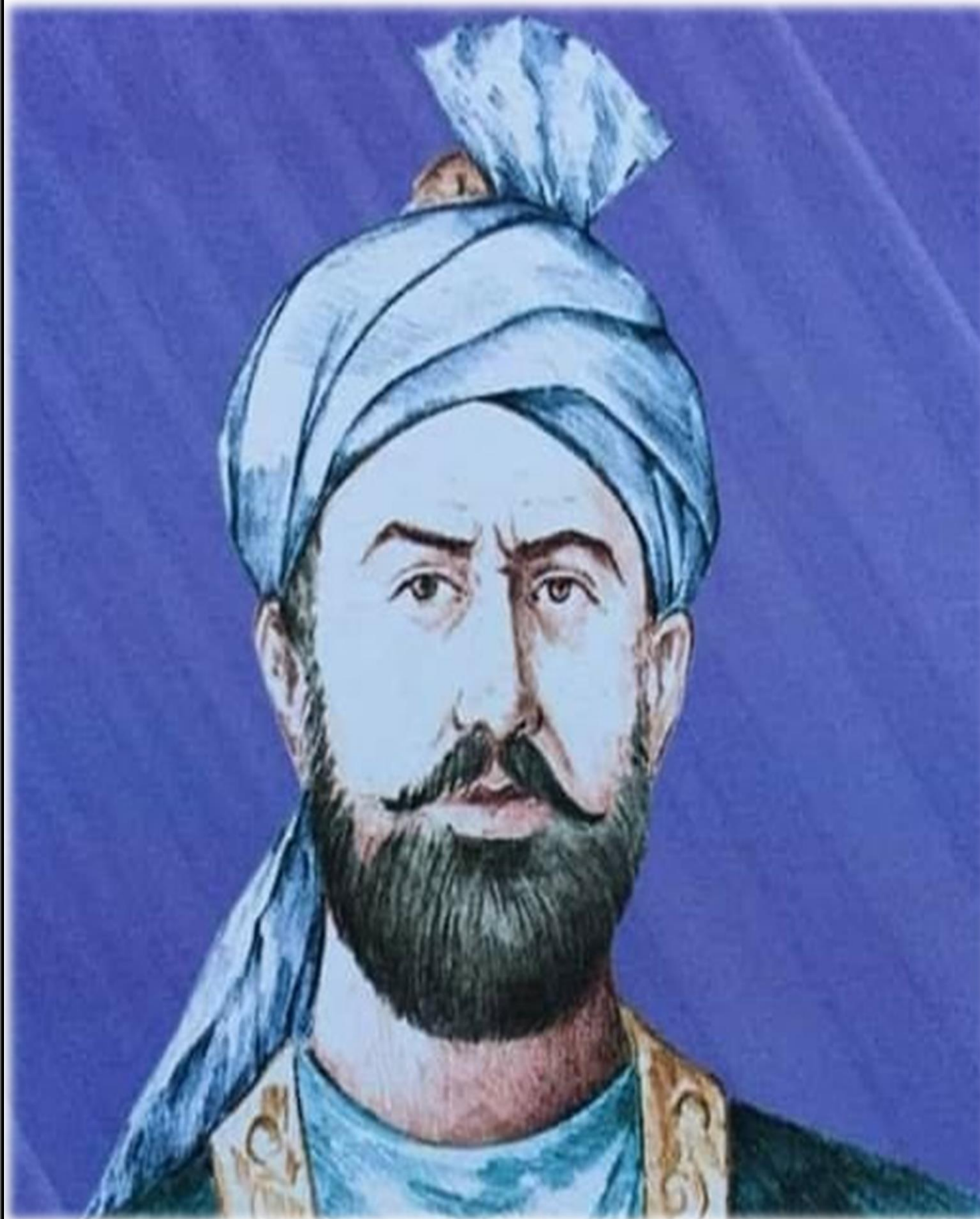
دا دنيا ده بي وفا
اوپا هم وايي:

درحمان سره دي غم داخرت

نور عالم كه ددنيا غمونه كاندي

بل دا چې په خپلو اشعارو كې دگل خان او جمال خان دور او واقعيو يادونه كړي ده چې تر (1123) پورې ژوند يقيني دی ددغی دلایلو دڅرگندولو نه وروسته داثابيتيري چې رحمان بابا ژوند تر (1128) پورې بنودل شوي دي.

میرویس نیکه

میرویس خان چی په حاجی میرنیکه مشهور و دیوولسمی پیری په وروستیوکی دنازوپه نامه له یوی مور څخه چی یوه دینداره بنځه وه وزیریده. پلاریي شاه عالم خان دهوتکوقوم له مشرانو او مور یی سلطان ملخي توخي لوروه چی دواړه قومي مشرانو څخه گڼل کیږي. په راوروسته وختونوکی څه وخت چی میرویس خان دجعفرخان سدوزی له لورسره واده وکړ، نو دنوموړي ټولنیز حیثیت یی نور هم لوړکړ او څرنګه چی نوموړی یو نیک خویه، فصیح، مدبر او زړور سړی و او په څنګ کی یی د سوداګری دنده هم پرمخ بیوله، نو ځکه په ډیره اسانی سره یی وکولی شول چی دهغه وخت کندهار په خلکوکی بڼه ځای ولری.

دهمدی خصوصیات او صفاتو په لرلوسره د کندهار ښار دکلانتر په توګه هم وټاکل شو. او په دې مقام کی دخلکو او دهغه وخت کندهار د حکومت تر منځ د واسطی په توګه یی دنده تر سره کوله خویه همدی حال کی یی هم دخلکوله ملاتړ څخه لاس وانه خیست او په هغه لیک کی چی دده لاسلیک و دگرګین له زورزیاتي څخه په کی شکایت شوی و او د اصفهان دربار ته ولیږل شو دا کار ددې لامل وګرزید چی میرویس خان داخل دگرګین له خوا نیول شو او لاس نیولی اصفهان ته ولیږل شو.

میرویس خان مخکی له دی هم اصفهان ته سفرونه کړی وو او د صفوی حکومت او دربار له وضعی سره بلد و له همدی کبله نوموړی و توانید چی نه یوازی ځان ته برایت ورکړی بلکی د صفوی پاچا، سلطان حسین حضور ته هم ورسید او مکی ته دنللو اجازه یی هم تری واخیسته.

نوموړي په مکه معظمه کی له مذهبی عالمانو څخه د ګرچی ګرګین په وړاندی دپاخون فتوا تر لاسه کړه.

له اصفهان څخه کندهار ته دمیرویس خان له راګرزیدو سره سم د اصفهان د دربار وضعه دگرګین په وړاندی بدله شوی وه ځکه داسی ګنګوسی اوریدل کیدی چی دروسی امپراطور پترکبیر غواړي ارمنستان او ګرجستان له خپل هیواد سره ونښلوی او داهم ویل کیدل چی ګرګین سره له خپلو عسکرو غواړی د پترکبیر سره یو ځای شی. دغه ګنګوسه ددې لامل وګرزیده چی میرویس خان له ډیرواک سره کندهار ته بیرته وګرزي.

نوموړی داخل په کندهار کې په ډیری حوصلې سره د پردیو په وړاندې د پاڅون لاری برابرې کړی. په ځانګړې توګه د (1709/1121ز) کال په پسرلي کې هغه وخت چې ګرچې لښکري د ګرګین دوراره الکساندر تر مشرۍ لاندې د کندهار ښار دارغستان او کاکړو دخپلو په نیت وتلی وی نو ډیره بڼه زمينه مساعده شوه او په دی حال کې میرویس خان او نورقومی مشران د مانجی په نامه په یوه سیمه ییزه جرګه کې سره راټول شول اوله میرویس خان سره یې ګرګین او د صفوي دولت د ډیری ګرچې لښکري د کندهار ښار ته دخپل پښتو میلو په واټن پروت کلي (ده شیخ) کې غافلگیره او بیا ووژلي.

الکساندر او پوځونه یې هم چې د کاکړوله جګړې څخه راګرزیډلي وو، په ډیری سختی وتوانیدل چې له جګړې وتښتی او ګرځک ته ځان ورسوی. په دی ترتیب د بایزید انصاری تر مشرۍ لاندې دروښاني پاڅون، دخوشحال خان خټک تر مشرۍ لاندې دخټکو تر پاڅون وروسته د کندهار پاڅون دخپلواکي ګټلو په لاره کې دریم ګام ګڼلی شو. چې د کندهار دخلکو په ګډون ترسره شو چې زموږ په هیواد کې یې دخپلواکه دولت بنسټ کینود. د صفویانو له خوا د کندهار د بیا نولو پرله پسې هڅو، څه ګټه ونه کړه او میرویس خان، ملی قاید تر نامه لاندې اته کاله د کندهار واګی په لاس کې درلودی. میرویس خان نیکه په (1715/1127ز) کال کې مړ شو.

میر عبدالعزیز

له میرویس نیکه وروسته دده ورور میر عبدالعزیز خان د کندهار حکومت مشرې تر لاسه کړه خو نوموړی ورورسته له دوه کلونو حکومت دمیرویس خان نیکه د کړنلاری خلاف له صفوی حکومت سره د پخلاینی لاره خپله کړه. د قومونو او قبیلو مشرانو دنوموړی داکار خوښ نه شو او دمیرویس خان زوی میر محمود یې دخپل کاکا وژلو ته تشویق کړ او نوموړی وروسته له دی کاره په (1727/1129ز) کال کې دننګرهار پرتخت کیناست.

خوشحال خان خټک

کله چې مغلو په هند کې پاچاهي کوله، د ملک شهباز په کور کې یو هلک پیدا شو، په کال ۱۰۲۲ هجري. پر دې هلک یې خوشحال نوم کېښود. خوشحال د کوچنیوالي څخه زړه ور او هوبنیار وو. کله به چې د پلار سره په مجلس کې ناست وو د مشرانو او خپل پلار خبرو ته به یې غوږ نیوه او په خبرو کې به یې ډیر فکر کاوه. خوشحال خان درې ورونه درلوده. خو تر ټولو ورونیو دی هوبنیار او پوه وو. خوشحال له کوچنیوالي څخه ډیر زړه ور معلومیده.

د خوشحال پوهه او هوبنیاري ورځ په ورځ زیاتیده، په شل کلني کې یې ډیر کتابونه ولوستل او د زیاتي پوهې خاوند سو. په شل کلني کې یې په شعر ویلو شروع وکړه. شعرونه یې د پښتونولۍ د احساساتو ډک دي. یوه ورځ ملک شهباز خان خوشحال ته وویل، خوشاله زویه، که ته د خپل کام په مشرۍ ومنل شی نو څه به وکړې؟ خوشحال ورته وویل، تر څو ژوندی يم د قوم او اولس د هوساینې او د هیواد د لوړوالي د پاره به خدمت کوم. دا به زما د پاره د خوښۍ ځای وي چې زه خپل اولس ته خدمت وکړای شم.

کله چې خوشحال خان د قوم د خوا په مشرۍ وټاکل شو د هند پاچا اورنگزیب ورته وویل ستا پلار زما په دربار کې ډیر قدر لري. خو پام کوه چې پښتانه د مغلو په مقابل کې سر در څخه پورته نه کړي، خوشحال خان دده خبرو ته غوږ و نه نیوه او پښتانه یې دمغلو مقابلی ته ودرول، اورنگزیب چې دده له کاره خبر شو خوشحال خان یې بندي کړ او د هند جیل ته یې ولیکه. خوشحال خان په هغه جیل کې د غیرته ډک شعرونه ولیکل.

خوشحال خان د ۷۸ کالو په عمر مړ سو. خو نوم یې تل ژوندی دی.

د خوشحال خان شعرونه خو ډیر دي خو دلته به یې یو شعر ولولئ:

چی بنایست لری په ستورو	داسماننداره گوره
ددی خپل وجود په باغ کی	په هر شان ننداره گوره
چی هر گل ورته نظر کړی	دباغوان ننداره گوره
راشه وغوره سترگی	دجهان ننداره گوره

خوشحال خان یو زړور او په پښتنو کلک مین سړی و، ده به تل هڅه کوله چی خپل قوم او پښتنو ته خدمت وکړی، خوشحال خان سره له دی چی یو زړور او دجنگ په ډگر کی غښتلی وه، یونامتو شاعر هم و چی ډیر شعرونه یې په خپل نوم ثبت کړی دی .

لکه چی وایي:

زه خوشحال توره په لاس کفن په
غاره

که خبر شوم چی پښتون دچا غلام
شو

زه خوشحال توره په لاس کفن په غاره به راپاڅم
که خبر شوم چی پښتون دچا غلام شو

د تیمور شاه پاچاهي (1773_1793) زیږدیز:

تیمور شاه د احمد شاه بابا زوی په 1742 زیږدیز کال په مشهد کې زیږیدلی دی. هغه د زده‌کړو خاوند او د درې ژبې شاعر و. د احمد شاه بابا دمړینې پروخت کې یې د هرات د والی په توګه دنده درلوده. تیمور شاه څو داخلی او بهرني پاڅونونه په بریالۍ توګه سره له منځه یووړل. تیمور شاه دخپلې پاچاهۍ په 20 کلنه موده کې وګړای شول چې هغه سیمې چې پلار یې ورته په میراث پاتې وې، وساتیرد هغه تر مرګ وروسته دهغه د زمانو بې اتفاقی، دایران لاسوهنې او دروسانو او انګلیسانو سیالی دافغاني لویې امپراطورۍ د سقوط سبب شوي، تیمور شاه په 1793ز کال کې مړ او د کابل په چهارباغ کې خاوروته وسپارل شوی.

د امیر عبدالرحمن خان واکمني

د انګلیسانو له ماتې سره سم په 1880ز کال کې د انګلیسانو او امیر عبدالرحمن خان تر منځ لیکنې رالیکنې او اړیکې پیل شوي. د دغو اړیکو په لړ کې د انګلیسانو له خوا د عبدالرحمن خان سلطنت په رسمي وپېژندل شو.

امیر عبدالرحمن خان کله چې د پاچاهي اعلان وکړ د انګریزانو تیریو پر افغانستان باندې ډیرې ستونزې را منځته کړې وې، کابل خپل ارزښت له لاسه ورکړی و. امیر عبدالرحمن خان د پوځي موخو تو دمرکزي دولت د غښتلتیا لپاره پیسو ته اړتیا درلوده. دلگښتونو د پوره کولو یوه لاره هم د مالیاتو زیاتول وو، مالیات یې وضع کړل او په مستقیمه او نامستقیمه توګه یې تر لاسه کړل.....

ددغې دورې د ناخوالو پېښو څخه یوه هم د افغانستان دختیځ او سویلي پولو ټاکل د ډیورنډ د کرښې په واسطه وه.

مارتیمر ډیورنډ په 1893ز کال د انګریزانو له خوا د یو پلاوی په مشرۍ د بریتانوي هند او افغانستان تر منځ د پولو د ټاکلو لپاره ټاکل شوی و، نوموړی د بریتانوي هند او افغانستان تر منځ پولو په خپله ګټه وټاکله او د سیاسي، پوځي او اقتصادي فشارونو له لارې دغه کرښه پر افغانستان وټپله چې هیڅکله د افغانستان دخلكو له خوا دغه پوله منل شوی نه ده.

سلطان محمد فاتح

داخل کله چې سلطان محمد خان په تخت کیناست نو عمر یی تر دوویشتم کلنی پورې رسیده . دده نه مخته هغه دوه ځلې ، په داسې حال کې چې عمر یی یواځې څوارلس او پنځلس کاله و ، دخپل پلار په ژوند کې په تخت ناسته کړې وه . د سلطان مرادخان ثاني د مړینې سمدستي وروسته د سلطنت اراکینو هغه ته د سلطان دمړینې په اړه خبر ورکړ او هغه هم سمدالسه او پرته له ځنډه د کوچنی اسیا څخه د اورنه په لور را ستون شو . ځکه همدلته دهغه د تخت د کیناستو مراسم هم تر سره کیدونکي و . سلطان محمد خان د عثمانی کورنی اوم ځوان سلطان و ، د عثمانی سلطنت بنسټ ایښودونکي پخپله (عثمان خان) و چې د « غیاث الدین کیخسرو سلجوقي » زوم و . سلطان محمد خان د عثمان خان د شا څخه اووم نسل جوړیږي ، د عثمانی سلطنت بنسټ د نن څخه نژدې یوسلو دیرش کاله پخوا هغه وخت کینول شو چې په (1300) عیسوی کال تاتاریانو په کوچنی اسیا یرغل وکړ او هلته یی سلجوقي واکمن (سلطان عالی الدین) اوبیا دهغه وروسته د هغه زوی غیاث الدین کیخسرو وواژه . غیاث الدین کوم زوی نه درلود ، یوازی یوه لور یی درلوده چې دعثمان خان په نکاح کې وه . په دې اساس د سلطنت اراکینو په یوه خوله او یوې رای سره عثمان خان د قونیا په تخت کیناوه او دخپل پادشاه په څیر یی و منود. په دې توگه د « اسرائیل بن سلجوق » د زوزاکه څخه ، چې په (1077) کې یی خپل نظام جوړ کړی و ، په (1300) عیسوي کال کې نظام والړ او اوپه ځای یی د عثمانی سلطنت جوړ کړل شو. او دې سلطنت تر (1915) عیسوي کاله پورې دوام وکړ دعثمانی سلطنت څخه مخته د سلجوقیانو پادشاهي وه ، دهغوی نیکه اسرائیل بن سلجوق نومیده . دا هغه څوک و چې د سلطان محمود غزنوي په حکم د هندوستان کالنجر په عسکري کال کې اوه کاله بندي شوي و . دعثمانی سلطنت بنسټ ایښوونکي عثمان خان د سلجوقي حکمران په وخت کې د انګوري په سیمه کې د « ارطغرال » په کورنی کې پیدا شوي و . دا دسلطان عالی الدین سلجوقي د حکمرانی وخت و . هغه د ارطغرال دمیراني او همت د کتلو وروسته ، هغه ته د بازنطینی د سرحداتو جاگیر ور و سپاره . سلجوقي سلطان عالی الدین د ارطغرال خان د احساناتو ممنون او مشکور هم و . سلطان محمد خان فاتح W په حقیقت کې د سلطان محمد خان قبيله هم په لمړیو کې دهغو مهاجرو قبیلو څخه وه چې د چنگیز خان د حملو څخه یی خپل کلی کور او وطن پریني و او په دشتو او غرونو کې یی سره تیندکونه وهل . دا قبيله د « ترکانو او غوز » د قبایلو یوه برخه وه . چې د عثمان خان نیکه دارطغرال خان پلار « سلیمان شاه » په مشرۍ کې خپل هیواد خراسان (افغانستان) پریني و او په مختلفو هیوادونو کې د

گرزیدو را گرزیدو وروسته د شام (سوری) په لور ور واړده شوي وو. دوی چې کله د فرات د دریا په څخه تیر شول نو سلطان محمد خان خراساني نیکه (سلیمان شاه) په هغه دریا په کیوب شو او و مر. دهغه د مریني نه وروسته د دې قبیلې ډیره برخه خپره وړه شوه، خو کوم کسان چې پاته شول هغوی د ارطغرال خان او دهغه د ورور <دوند ارخان> سره یو ځای د کوچنی آسیا په لور روان شول او هلته د سلطان عالی الدین سلجوقي د سلطنت پولو ته ور ننوتل. «الرد ایوسلي د ترکی ایمپایر» تر لیکنې الندي لیکي چې: چنگیز خان خوارزم شاه له منځه وړي و. او دهغه ټول سلطنت یې دخپلو زمانو تر منځه وویشه. کله چې د خراسان دا ماتې خورلې در په در شوي قبیلې د سلیمان شاه د ډوبیدو او مریني وروسته د ارطغرال خان په مشرۍ د سلطان عالی الدین سلجوقي سلطنت ته ور ننوته نو شمیره یې څلور سوه او شل کورنو ته رسیده. ددغو څلور سوه او شلو کورنیو دغه ډله د سلطان عالی الدین تر سیوري الندي دینا اخستلو له پاره دقونیا د پایتخت په لور ور روان و چې په الره کې ارطغرال ته دوه فوځي ډلې په جنگ کې را گیر څرگندي شوي. هغه یوه خوا هم نه پیژندله خو کله یې چې وکتل چې دهغوی یوه ډله د شمیرې له اړخه کمه او بله ځواکمنه ده نو سمدلسه د خپلو ۴۴۴ ملگرو سره یو ځای دهغه کمزوري ډلې خوا یې ونيوله او داسې زبردسته حمله یې وکړ چې دبنمن یې تیننتي ته و هڅاوه. دبنمن میدان پرینود او خپلې پښې یې سپکې کړې. دفتحي نه وروسته هغه ته ډاگیزه شوه چې دهغې ډلې مرسته یې چې کړې ده هغوی د سلطان عالی الدین سلجوقي د فوځ کسان و، او مقابل لوری یې تاتاریان وو. د ارطغرال ددې میراني په بدل کې سلطان عالی الدین سلجوقي هغه ته د سفوت زرخیزه سیمه چې د سقاریه د دریا په بڼې لوري د بازنطیني (قسطنطنوي) پولو سره نښتې وه، ورکړه، تر څنګ یې ورته سفوت ښار هم ور بانه. ارطغرال او دهغه ملګري چې د خراسان او ارمنیا څخه راغلي و ټول همدلته میشت شول. سلطان عالی الدین سلجوقي ارطغرال خان ته په دې سیمه کې دخپلو فوځونو د ساتلو اجازه هم ورکړه. او تر څنګ یې ورته د بازنطیني عسکری کالو عسکرو ته د درس ورکولو حکم هم وکړ. دبازنطیني سلطنت مرکز قسطنطنیه وه. عالی الدین سلجوقي چې کوم خراساني ځوان ارطغرال ته په بازنطیني باندي د حملو کولو وینا کړې وه نو نژدې یونیم سل کاله وروسته دهغه شخص د زوزاکه څخه سلطان محمد فاتح پیدا شو چې بالخره یې بازنطیني سلطنت (قسطنطنیه) فتحه کړه او د عیسویت د نړۍ دیوالونه یې سره ولړزول سلطان محمد خان فاتح ارطغرال خان په (1288) کال کې د (90) کالو په عمر له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې. هغه په خپل ټول ژوند کې د سلطان عالی الدین د ځانګړې پاملرنې الندي و. ان تر دې چې داسې وخت هم راغې چې ارطغرال د سلطان عالی الدین د نائب په څیر د تاتاریانو او بازنطینانو ګډ فوځ

ته ماتې ورکړه . ددې په بدل کې ورته سلطان عالوالدين سلجوقي د « بني شهر او بروصه شهر » سیمې هم ورحواله کړې . او د ارطغرال د جاگیر د نوم یې « سلطانوني » کيښود او هغه یې دخپلو فوځونو سپه سالر و ټاکه . هال ، دسلطان عالوالدين سلجوقي د بیرغ نښه وه د ارطغرال خان د مړینې وروسته دهغه ستر زوی عثمان خان دهغه ځای ناستي و ټاکل شو . همدا د عثماني سلطنت بنسټ ایښوونکي او ددې سلطنت لمړی تاجدار هم و . دهغه پلار په خپل ټول ژوند کې د سلجوقي سلطنت سره تلپاتې وفاداري درلوده . سلطان هم د خپل پلار په قدم قدم کيښود او همغسې تگلاره یې خپله کړه . خو دا داسې وخت و چې سلجوقي سلطنت خپله اخري ساه اخسته او په کوچنی اسیا کې ملوک الطوائفي حاکمه شوي وه . عثمانیان یواځې دبازنطیني دښمنانو په مقابل کې جنگیدل او یا په بله ژبه ، عثمانیان یواځې د عیسویانو پر خلاف په جنگ رانښتي و . په دې وختو کې د قسطنطیني پادشاه د خپلو درو ساتنه و نه شوه کړای او عثماني فوځونه دهغه (دتهینیا) میدانو ته ور ننوتل . بازنطیني سلطنت چې درسول اهلل صلی اهلل علیه وسلم په وختو کې د ځواکمنو سلطنتونو څخه و د عثمان په وخت کې د زوال سره مخ شوی و . هلته دخپل منځي جگړو او حکومتي بدنظمیو عثماني فوځونو ته موقع او فرصت برابر کړې و چې هغوي دې د بازنطیني سلطنت په ډیرو برخو باندې ولکه وکړي . ددې نه مخته داسې یو وخت و چې بازنطیني سلطنت ان د کوچنی اسیا تر پولو پورې را غوځیدلې و . خو اوس په کوچنی اسیا کې د بازنطین سره یواځې « نائیسیا او نائیکومیدیا » سیمې اودهغې شاوخوا کلي پاته شوي و . د بازنطیني سیمو په لور د عثمان د توجه علت دهغه داسالم د تبلیغ کول و . په هر صورت عثمان د اسالمي فوځونو له پاره داروپا دروازي پرانستي او د دانیال دروازي پرانستل د عثماني نسل له پاره یوه لوبه وگرزیده . عثمان د سلجوقي سلطان د فرمانبرداری په اساس ستري ستري معرکې سر کړي دي چې ددې ډلې څخه د « قراجه حصار » معرکه تر ټولو مشهوره ده . ددې کال د فتحه کولو په واسطه مسلمانانو اروپایانو ته خبر ورکړ چې نور نو دهغوي د حکومت دوران مخ په ختمیدو دي . سلطان عالوالدين سلجوقي خپل میرني سپه سالر عثمان ته د « نیزبیک » خطاب ورکړ او هغه ته یې په خپل نوم دسکي د جاري کولو او په خپل نوم د خطبې د ویلو اجازه هم ورکړه . په دې توگه عثمان ته د شاهي لقب تر څنګ دپادشاهي نور ټول امتیازات هم ور په برخه شول . اوبیا لږ څه پاته کمښت هم په راتلونکو کلونو کې له منځه ولاړ . او دا هغه وخت و چې عثمان دسلطان عالوالدين سلجوقي او دهغه د زوی دپرلپسي مړینې وروسته او ازاد او خپلواکه تاجدار په توگه را څرگند شو سلطان محمد خان فاتح د سلجوقي کورنۍ د حکومت د پای ته درسیدو سره سم د ال عثمان حکومت پیل شو . خو یو شمیر سلجوقي امیرانو لکه (دکرمانیا امیر) عثمان ته په ډیره کرکه او حسادت سره

کتل ، او هغه یی خپل رقیب گانه . همدا علت و چې لږه موده وروسته د عثمان او د کرمانیا دامیر تر منځه د جنگونو یوه نه پای ته رسیدونکي لږی و نښته . اودا لږی د هغوی د پرلپسې ناستخایو تر منځه هم همغسې جریان پیدا کړ . عثمان داسالمی حکومت بنسټ کینود او په (1301) کال یی د « تائیکومیدیا » سره رانښتی د « قیون حصار » کال کي په لمرني ځل د قسطنطنیا د شاهنشاهی فوځ سره مقابلې وکړه او په دې مقابلې کي ورته ډیره ستره بریا تر السه شوه . او تر شپږو کالو پوري یی د فتوحاتو لږی تر « بحراسود » پوري و غځیده . هغه په خپل ژوند کي په درې محاذونو کي په یوه وخت فتوحات تر السه کول ، .. لمری دباغی سلجوقی امرانو پر خالف بل ... د تاتاریانو پر خالف .. دریم دبازنطینی فوځونو یعنی د قسطنطنیې د پادشاه پر خالف په (1307) عیسوي کال کي عثمانیانو د بروصی بنار کالبد کړ ، دا بنار په قسطنطنیه کي د کوچنی اسیا په نامه یادیده . دا د نړی تر ټولو اوږده کالبندي وه چې تر لسو کالو یی دوام وکړ . بالخره په (1326) عیسوي کال کي کالبدو فوځونو خپلي وسلې کینودې او د عثمان خان زوی اولخان د فاتح په څیر دې کالته ورننوت ، په دې وختو کي عثمان خان په « سفوف » کي د مرگ په بستره باندې پروت و ، خو دهغه د مړینی څخه مخته د هغه زوی اولخان هغه ته د دې سوبې خبر ور ورساوه . همغه و چې عثمان خان هغه خپل ځای ناستي و ټاکه او حکم یی وکړ چې د مړینی وروسته یی په بروصه کي خاورو ته وسپاري . تر څنگ یی حکم وکړ چې بروصه د عثمانی سلطنت له پاره پایتخت وگرځوي . هغه دهغه د وصیت په مطابق هملته په بروصه کي خاورو ته وسپارل شو . د « عثمانی دولت » تر نامه الندی تاریخ لیکي چې : عثمان خان د عثمانیه دولت لمری تاجدار و . هغه هیڅکله هم دخپل ځان له پاره دسلطان کلیمه نه استعمالوله . دهغه زوی اولخان او لمسي (مراد اول) هم دخپلو ځانو له پاره د امیر کلیمه استعمالوله . د عثمانیه سلطنت د بنسټ ایښودونکي عثمان واده هم په ډیره په زړه پوري توگه تر سره شوي و . هلته د بنار سره نژدې د « ابتروني » په سیمه کي یو خدای پالي عالم او درویش صفته انسان « اوبالي » نومي اوسیده ، عثمان به دخپلي ځوانی په وخت کي هلته ډیر ورته ، هغه یوه ډیره ښایسته اوحسینه لور درلوده چې (مال خاتون) نومیده . یوه ورځ په ناڅاپی توگه د عثمان سترگي په دغه پیغله و نښتی ، او دکتلو سره سم پري عاشق شو . هغه سمدالسه د نکاح پیغام ور ولیږه خو « اوه بالي » د یوه درویش او د سلطنت د امیر تر منځ د توپیر په پوهیدو باندې دا پیغام ونه مانه . ان تر دوو کالو پوري د عشق او محبت دا لږی روانه وه ، عثمان هم د اوه بالي کور ته تگ راتگ ته دوام ورکړ . په دې وخت کي څو نورو ترک سردارانو هم چې په ځواک او شهرت کي د عثمان څخه کم نه و د مال خاتون سره د واده کولو هیله څرگنده کړه . خو اوه بالي هغوی ته هم ځواب ورکړ . بالخره داسي

یوه ورځ را غله چې عثمان هملته د « اوه بالي » په کور کې پاته شوي و یو عجیب او غریب خوب یی وکوت . « ویی کتل چې یوه سپورمی د اوه بالي دسیني څخه را ووزي او کرار کرار ترې د څوارلسمي سلطان محمد خان فاتح سپورمی جوړه شي او بیا د عثمان په سیني کې ور ننوځي ، بیا دهغه اړخه یوه ځواکمنه ونه راشنه شي چې همداسې پسي ستریري ، ان تردې چې ددې ونې شاخونه د وچې او لمدي ټول ځایونه را و نغاري ، د ونې د جرړو څخه د نړۍ څلور ستر دریاونه دجله ، فرات ، نیل او دینوب را بهیري او څلور ستر غرونه ، کوه قاف ، د بلقان غر ، دتور غر ، او د اتلس غر ددې شاخونه سنبالوي . په دې وخت کې یوه تیزه هوا را پیدا شي اودهغې ونې د پاڼو مخ چې په شکل کې توري ته ورتوالي لري د یوه ستر ښار لورې ته وگرځوي ، دا ښار ددوو سمندرونو او ددوو لویو وچو د رایوځای کیدو په نقطه کې پروت دي ، او د یوې گوتي په څیر را څرگندیږي . پدې گوته کې دوه زمرد او دوه نیلم ځای په ځای شوي دي، عثمان غوښتل دا گوته په گوته کړي چې یو ناڅاپه گوته سره را خالصه شوه»..... د بیداریدو وروسته یی خپل خوب اوه بالي ته بیان کړ ، اوبالي په دې خوب کې د عثمان له پاره ښه راتلونکي وکوت اوهغه یی یوه غیبي اشاره و گڼله او دخپلې لور « مال خاتون » نکاح یی ورسره وکړه . د عثمان همدغه خوب چې هغه نژدې یونیم سل کاله مخته لیدلي و د هغه د کړوسي سلطان محمد له اړخه پوره کیدونکي و . ددوسمندرونو او ددوو لویو وچو د رایوځای کیدو نقطه د قسطنطنیې ښار و ، د سلطان محمدخان پلرونو او نیکونو کې د عثمان خان یو زوی « اورخان » هم د یوه فاتح او بهادر پادشاه په نوم یادیري، دا عثمانی سلطنت دویم تاجدار او د عثمان خان تر ټولو کوچني زوی و . دهغه مشر ورور عالوالدین داسالمي علومو شوقی و تر څنگ یی د تصوف اوفلسفي سره هم ډیره مینه درلوده ، هغه ډیره پوه او مدبر انسان و ، د زمکې پرمخ تر ټولو لمړی منظم ، په دریشی سنبال ، تنخوا لرونکي او په فوځي ځایو کې اوسیدونکي فوځ « یني چري » دهمغې په سال او مشورې سره جوړ کړل شو . دهغه سره په دې مشوره کې « قراخلیل » هم شریک و . ددې نه مخته په نړۍ کې فوځونه منظمیدل او په ځانگړیو کالیو هم سنبالیدل، خو دا کار به یواځې او یواځې د جنگ په ورځو کې تر سره کیده . د رومیانو او یونانیانو په سلطنتونو کې هم همدا ډول رواج و . دسیدنا عمر رضی اهلل عنه په وخت کې د عسکرو له پاره تنخوا گانې ټاکلې شوې وې او د رخصتیو رواج هم دهمغه له وخته پیل شوې و، خو په هغو وختو کې د فوځي بارکونو او یاد تلیاتي عسکري تمځایونو آند له چا سره نه و . په دې اساس دا کار تر ټولو لمړی اورخان د خپل مشر ورور عالوالدین او خپل دوست قراخلیل په سال سره تر سره کړ . هغه ټول هغه ځوان عیسوي بندیان چې په مختلفو

جنگونو كې يې نيولې و د روزني له پاره همدې ډول روزنځايو كې واچول او يو باقاعده فوځ يې ترې د « يني چري » په نامه جوړ كړ.

دسلطان محمد فاتح دوران په (1481) كال كې پاى ته ورسيد. د (1451) نه تر (1481) پورې ، په ديرشو كالو كې سلطان محمد فاتح په قسطنطنيه باندې حكومت وكړ. د سلطان په وخت كې اسالمى حكومت د اروپا تر لړۍ لړۍ ځايو پورې و غځيد. دسلطان فاتح نه وروسته عثماني حكمران « سليمان اعظم قانونى » (1550 نه تر 1566) پورې ډير شهرت وموند . مشهور امير البحر (خيرالدين باربروسا) دهمدى سلطان په وخت كې مشهور شو ، د خادم الحرمين الشريفين لمړنى لقب تر ټولو دمخه « بايزيد » خپل كړى و . خويه عثماني حكمرانانو كې د خالفت منصب تر ټولو دمخه (لمړى سليم عثماني) ته ور كړل شوى و . اخري عباسى خليفه « المتوكل » و چې په قاهره كې يې د سالتين مملوك تر سيورى الندى ظاهري شان وشوكت درلود خو په حقيقت كې دواكمنۍ څخه بې برخى وو دخالفت پگړۍ (اول سليم عثماني) ته په سر ايسنول شوى وه . دمقدسو مقاماتو كنجگاني ، د انحضرت صلى اهلل عليه وسلم مباركه توره ، علم او څادر د خالفت دسند په توگه « سليم » ته ور كړل شوى و . دهمدى وروسته د عثماني خلفاؤ نومونه په خطبه كې اخستل كيدل . عثماني سلطنت نژدى شپږ سوه كاله دوام وكړ او د عثماني خالفت اخري بدنصيبه خليفه « سلطان عبدالحميدخان ثانى » و ، چې حكومت يې د لمړۍ عمومي جنگ يا پايلو كې له منځه والړ . دغه خليفه په (1918) كال د نظربندۍ په دوران كې ساه وركړه.

(د نيكمرغه او سوکاله افغانستان په هيله)

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**